

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԳՏԱՏՈՒՄԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ՄԵՐ ՏՈՒՆԵՐԷՆ ՆԵՐՍ. զրեց՝ Արքայական պալատ, Առաջնորդ Հայոց Հալէպի. տպ. Ա. Տէր-Սահակեան. Հալէպ. 1937.

Փոքրագիր գրքոյի մ'է, 140 էջոց, ուր Արքայական Սրբազան հաւաքած է, «Ազդակ» և «Եփրատ» լրագիրներուն մէջ լոյս տեսած իր զանազան յօդուածները: Թէեւ վերնագիրը «ընտանեկան դաստիարակութիւն» է, սակայն գրքի պարունակութիւնը և նպատակն է, ցոյց տալ ամուսնութեան դերը՝ ընտանեկան և ազգային կեանքի պահպանումին մէջ: Ընտանիքը առաջին կրթարանն է ուր ապագայ հայը, անհատը և քրիստոնեան կը կազմուի. բայց ընտանիքի հիմը ամուսնութիւնն է. որով կ'ուսումնասիրուի ամուսնութիւնը՝ իբր խորհուրդ, խառն և համարիւն ամուսնութիւնը, ծնողական իշխանութիւնը, պարտաւորութիւնը, եւն:

«Ամուսնութեան խորհուրդը» յօդուածին մէջ՝ հակառակ որ հեղինակը կ'ընդհանրէ մ'է, ոչ մէկ բացատրութիւն կու տայ այդ հաստատութեան «խորհուրդ» ըլլալուն, անոր բնութեան և յատկութիւններու մասին՝ ինչպէս որ է Աւետարանի և Ս. Հայրերու վարդապետութեան մէջ:

Մեզի անհասկնալի կը մնայ թէ ինչպէս յարգելի հեղինակը փոխանակ խորհուրդի հարազատ սրբազան և աստուածային նշանակութեան՝ աշխարհիկ խորթ իմաստ մը տուած է անոր, հետեւալ տարտամ արտայայտութեամբ. «Խորհուրդ է կոչուած, կ'ըսէ, ճիշդ այն պատճառով որ երկու իրարու նախապէս անծանօթ, ապա նշանի օրհնութեամբ գիրար ճանչցած երիտասարդ մը և երիտասարդուհի մը սուրբ պսակի օրհնութեամբ այնպէս կը միանան իրարու հետ՝ սուրբ սիրով՝ որ ոչ իսկ քոյր և եղբայր կամ երկու քոյր կամ երկու եղբայր կրնան այդքան իրարու հետ սիրով միաբանիլ, նուիրմամբ և անձնագոհութեամբ: Եւ իսկապէս որ մարդկային միտքը շատ դժուարութիւն կը կրէ ըմբռնելու համար այս եղածը ամուսնական միութեան մէջ» (էջ 52):

Ամէն իրական և ճշմարիտ ամուսնութիւն այս նկարագրուածին պէս է. ըլլայ ան յունաց կամ հռոմայեցոց, հրէից կամ մահմետականներու քով. առանց սակայն խորհուրդ մ'ըլլալու: Ասիկա քրիստոնէական խորհուրդ է, այլ բանաստեղծական:

Սրբազանին «խորհուրդ» յօդուածին մէջ տիրող գաղափարը մինչդեռ այս է. ամուսնութիւնը անհրաժեշտութիւն մ'է, և բոլոր երիտասարդները պէտք են ամուսնանալ: Ասիկա կը պա-

հանջէ ազգասիրութիւնը. բոլոր ժողովուրդներու դարաւոր կեանքը նոյն բանը կը հաստատէ: Համառօտիւ կը քննուի նախապատմական շրջանը, չինական, հրէական, մահմետական և մինչեւ իսկ ներկայ իտալական կազմակերպութիւնը, ուր ամուսնութիւնը և ընտանիքը կը քաջալերուի և հաստատուն հիմերու վրայ կը կառուցուի:

Գուցէ «Բազմավէպ» ի ընթերցողը հետաքրքրուի գիտնալու համար թէ՛ Սրբազանը անհրաժեշտ կը համարի ամուսնութիւնը նաեւ կ'ընդհանրէ կաններուն համար, թէ ոչ:

Յստակ ոչ մէկ բացատրութիւն չունի այս մասին. բայց քանի մը անորոշ և ընդհանուր տողերէն դատելով՝ աւելի պահպանողական և կուսակրօնութեան նպատակաւոր կը թուի կարծես երբ կը նոյնացնէ զաւակներու ծնունդին հետ «մօթի այն արարչագործութիւնը, որ զանազան երեւոյթներով ի սպաս կը դրուի դարձեալ միեւնոյն հայրենիքին, անոր գոյութեան... համար: Այս ճշմարտութիւնը քիչ մը ընդհանուր է բոլոր ստեղծագործ միտքերու համար» (էջ 34):

Շատ իրաւացի են Սրբազանին խրատները «խառն» և «համարիւն» ամուսնութեանց մասին: Զարմանալի է սակայն որ այդ գեղեցիկ և լուրջ էջերու մէջ չեն պակսիր նաեւ մութ և տգիտական դարերէ դեռ հայ ուսման մէջ մնացած կարծիքներ արթնցնող տողեր ալ:

Երբ օտարներու (Ֆրանսացի, Մարոնի, Ասորի, եւն) կարգին կը յիշուին նաեւ Կարողիկները, ըսել է թէ կրօնքը շփոթուած է ազգին հետ: «Հայ աղջիկներ շատ լաւ մայրեր եղած են ու բարի ու հաւատարիմ ամուսիններ օտար և ընդհանրապէս Կարողիկ տղաներու մէջ. բայց ի սպառ կորսուած են» (էջ 45): Անշուշտ Սրբազանին ալ ծանօթ ըլլալու են ժողովրդական երգի սա տողերը. «Հայոց աղջիկներ – Կաթողիկ մանչեր – ամէն տեղ շատ կան»:

Եւ որպէս զի չկարծուի որ կը չափազանցենք Սրբազան հեղինակին խօսքերը՝ և այդ կաթողիկներն ալ հայ չեն այլ օտար, բանաւոր գրքին էջ 50, ուր դեռ աւելի յստակ բացատրուած է. «Այս ֆրանսական և աղետալի ամուսնութիւնը (համարիւն) Կաթողիկներու մէջ քաջալերութիւն գտած է կրօնական բրօքականութի համար ալ: Երբ Կաթողիկ չեղող հասարակութեան մը պատկանող երիտասարդ մը սիրահարութեամբ ուզէ կնութեան առնել իր մօտիկ մէկ ազգականը, ու դիմէ իր պատկանած եկեղեցւոյն, զոր օրինակ Հայ Եկեղեցւոյն, ու իր քահանան ու Առաջնորդը մերժեն արտօնել նման

մեղօք ամուսնութիւն մը, անդին Հայ կաթողիկ եկեղեցին պատրաստ է իսկոյն... պսակելու»:

Յարգելի Սրբազանը փոխանակ դարերով տեսող կրօնական կռիւներու արձագանգ ըլլալու, լաւագոյն բան մ'ըրած կ'ըլլար խրատական մ'ալ ուղղելով իր այն Կարողիկ՝ Հայ եղբայրներուն, որոնք չեն զգար իրենց ազգային կրթութեան, լեզուի և մշակոյթի յարգը: Կրնար անոնց և բոլոր Հայութեան ցոյց տալ կրօնքի և ազգի գաղափարներու յստակ ըմբռնումին և համազգային եղբայրակցութեան լաւագոյն օրինակներ և ազդու դասեր որ չեն պակսիր կաթողիկէ հայերու քով ալ:

Կարելի չէ այսչափ զարգացած և ազգասէր եկեղեցականի մը մէջ յետին մտքեր ենթադրել. գուցէ կաթողիկէ եկեղեցւոյ կազմակերպութեան և վարդապետութեան մասին իր անտեղեակ ըլլալն է որ յարգելի Սրբազանը սխալ եզրակացութեանց կ'առաջնորդէ: Կաթողիկէներու մասին տրուած բոլոր մեկնութիւնները մասնական պարագաներ են և կամ սխալ: Բնական է թէ քանի մը հազարոց հօտէ մը ուզել 3-400 միլիոնոց կաթողիկէ եկեղեցին դատել ծիծաղական պիտի ըլլար: Իրականութեան ծանօթանալու համար՝ կը բաւէ տեղեւոր որ համարիւն ամուսնութիւնը արգելք է ամուսնութեան. բայց բացարձակ արգելքներու թիւին չըլլալով՝ մինչեւ երկրորդ աստիճան խոտոր գծի վրայ՝ կարելի է բարձրագոյն հեղինակութեան կողմէ թոյլ տալ, ինչպէս հայ եկեղեցւոյ մէջ ալ:

Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ Օրինագիրքը ամէնուն համար է և բարձրականի ոչ մէկ ձգտում ունի: Ներուի մեզ դիտել տալ Սրբազան հեղինակին՝ թէ ուղիղ դաստիարակութեան միջոց մը չէ ազգային զգացումը քաջալերու համար չափազանց ցոյրիւններու դիմել, կամ ընդհանրացնել օտար անհատներու կամ տեղւոյ վերագրելիք պակասութիւնները՝ եթէ կան. ասոր հակառակ լռել կամ չուզել տեսնել օտարին առաւելութիւնները:

Ոչ մէկ եկեղեցի, ոչ մէկ դարու մէջ Կաթողիկէ եկեղեցւոյ չափ խիստ կազմակերպութիւն մը ունեցած է ամուսնութեան Ս. Խորհուրդին նկատմամբ:

Արդար դրուատիք մը չէ Հայ եկեղեցւոյ «առաջ կազարական նախանձելի դրութիւնը» (էջ 109) և անոր հակառակ բռնապետական երեւոյթի տակ ներկայացնել Կաթողիկէ եկեղեցին որ «իբր ձայնն ու հեղինակութիւնը կը պարտադրէ իր

կրօնական հօգոր մականին տակ գտնուած բոլոր երկրամասերու ժողովուրդեան»:

Մեր ճանչցած Քրիստոսի եկեղեցին նուիրապետական է. զայն կառավարողը առաքեալներն են և անոնց յաջորդները և ոչ թէ աւստիկը: Հարկ մը կ'ա՞յ հոս մատնանշել բոլոր անտեղութիւններն ու ցաւալի հետեւանքները կրօնական ռամկավար դրութեան: Զենք կրնար ըմբռնել թէ ինչպէս նախանձելի կ'ըլլայ դրութիւն մը և մտայնութիւն մը ուր ռամկին բերնին և մամուլին մէջ կը տրորուին կրօնքի սըրբութիւններ և կրօնականներ...:

Զափազանցութիւնները ոչ միայն անախորժ են միշտ, այլ նաեւ հակազդեցութիւն մը կը ստեղծեն իրականութեան տեղեակ անձի մը մէջ. հարկ չենք տեսնել Սրբազանին պնդելու այս կէտին շուրջ: Ճշմարտութիւնը որչափ ալ դառն ըլլայ, սակայն աւելի սիրելի է իր իրականութեան մէջ քան թէ դիտումնաւոր երեւոյթներու տակ:

Եթէ վերը մատնանշուած տողերը ջնջուին Արքայական Սրբազանի գրքոյէն, գաղափարի ոչ մէկ կապ պիտի կորսուի, և «ընտանեկան դաստիարակութիւնը» բոլոր հայ տղաներէն ներս՝ առանց կրօնքի խտրութեան, հաճոյքով պիտի մտնէ, պիտի կարդացուի, և վստահ ենք թէ այն ատեն իսկապէս պտղաբեր պիտի ըլլայ:

Հոգեւ

ՎԱՐԳԳԵՍ ԱՆՆՈՆԵԱՆ. – «Յովհաննէս Թումանեան»
Մարդը եւ Բանաստեղծը. – Բոստոն, 1936.

Ահա նոր հատոր մը, արժանի կենալու մեր գրական գեղեցիկ կարգին: Հեղինակը հանրածանօթ Ա. Ահարոնեանի որդին է. իր գործին կազմութեան իբրեւ «արժաւոր հաւատաւոր աղբիւր ծառայած է իր իսկ «սեփական յիշողութիւնը», արդիւնք իր մտերիմ կենակցութեան և ականջալուր տեղեկութիւններուն բանաստեղծին բերնէն:

Երկու մաս կը պարունակէ հատորը. Ա. – Մարդը. – Բ. Բանաստեղծը:

Առաջին մասով կը գծէ Թումանեանի կեանքը համառօտ և հաճելի գլուխներու մէջ. ընթերցողը հետաքրքրութեան մէջ թողնով՝ յաջորդ գլխուն պարունակութեան. յաջող ներդաշնակութեամբ մը կը շղթայէ կեանքին զանազան դրուագները, մէջբերումներով Բանաստեղծին գրութեան ինչ ինչ կտորներուն՝ որոնք կը լուսաբանեն գրութիւնը:

